

Dr hab. prof. UW Anna Zielińska
Wydział Pedagogiczny

Uniwersytetu Warszawskiego

Opinia o rozprawie doktorskiej mgr Joanny Sądel

pt. Strategie budowania własnej biografii edukacyjnej i zawodowej przez studentów pedagogiki a ich indywidualne i środowiskowe konteksty.

Uwagi ogólne.

Praca mgr Joanny Sądel dotyczy ważnego zarówno z perspektywy badań nad edukacją, jak i praktyki pedagogicznej wyższych uczelni zagadnienia kształtowania drogi edukacyjnej studentów, ich rozwoju osobowego i zawodowego, „stwarzania siebie” (s.6). Głównym przedmiotem rozważań Autorki są wybierane przez studentów pedagogiki UJK strategie edukacyjne i zawodowe oraz czynniki osobiste, rodzinne, a nawet systemowe warunkujące te wybory. Autorka na podstawie analizy materiału empirycznego wyodrębnia trzy takie strategie: samodzielnego wyboru opartego na własnych zasobach, wspierania przez rodzinę i środowisko lokalne oraz współpracy ze środowiskiem akademickim. W praktyce wybór strategii nie wyklucza korzystania, w pewnym zakresie, z zasobów innej strategii, ale według Autorki literatura przedmiotu i analiza otrzymanych wyników badań pozwala zawsze wyodrębnić te zasoby, które mają charakter dominujący i które powodują, że dla każdego studenta jedna ze strategii ma kluczowe znaczenie a uświadomienie jej sobie pozwala oprzeć swoją karierę edukacyjną i zawodową na solidnych fundamentach a wtedy „rozwój jednostki nabiera odpowiedniej struktury i formy” (s. 321). Podejście mgr Joanny Sądel do analizowanego zagadnienia jest interesujące i warte dyskusji.

Szczegółowa analiza przedstawionej pracy.

Praca mgr Joanny Sądel składa się z 5 rozdziałów oraz podsumowania i wniosków. Łącznie z bibliografią, spisami tabel i wykresów oraz aneksami liczy aż 369 stron, czyli jest pracą niezwykle obszerną, jak na rozprawę doktorską. W pierwszym rozdziale Autorka analizuje pole znaczeniowe pojęcia strategia, jego historię i różne perspektywy analizy „strategii”. Ten rozdział stanowi wprowadzenie w tematykę pracy. Jest bardzo starannie przygotowany, dyskusja pojęcia strategia, z odwołaniem do licznych autorów krajowych i zagranicznych jest wyczerpująca, a tak szeroka analiza terminu w pełni uzasadniona,

ponieważ „strategia” to centralna kategoria w tej rozprawie. Rozdział kończy prezentacja stanowiska Autorki, która uwzględniając cechy terminu „strategia” występujące w literaturze przedmiotu, formułuje autorskie rozumienie tego pojęcia odwołujące się do „budowania scenariusza”, które jest podstawą analiz prowadzonych w dalszych częściach rozprawy.

W kolejnych rozdziałach Doktorantka poddaje analizie makro – i mikrospołeczne konteksty tworzenia się strategii edukacyjnych i zawodowych. Uwzględnia przy tym różne czynniki, w makrospołecznych: ideologiczne i teoretyczne podejścia do edukacji po 1989r oraz analizuje edukację jako czynnik budowania biografii edukacyjnej i zawodowej przez młodzież, w mikrospołecznych dokonuje obszernych analiz wyznaczników indywidualnych, rodzinnych, związanych ze środowiskiem lokalnym i środowiskiem akademickim. Ogólny zamysł Autorki jest jak najbardziej słuszny, warto natomiast podjąć dyskusję dotyczącą wyboru i sposobu prezentacji poszczególnych zagadnień związanych z kontekstami strategii edukacyjnych i zawodowych.

Analizując „ideologiczne i teoretyczne uwikłania edukacji w Polsce po 1989 roku” Doktorantka bardzo obszernie omawia różne sposoby rozumienia (i używania) pojęcia „ideologia”, co jest zbyteczne ponieważ ideologia nie jest centralną kategorią pracy, pojawia się tylko w tym rozdziale i nie jest wykorzystywana do dyskusji wyników badania, w części empirycznej. Wystarczyłoby, krótko wskazać, jak rozumieją „ideologię” autorzy, którzy w Polsce zajmowali się ideologiami edukacyjnymi po 1989r. (np. ideologie nacjonalizmu, liberalizmu, konserwatyzmu, utopizmu, marksizmu, totalitaryzmu wyodrębnione przez L. G. Gutka, s. 39, ideologie konserwatywno-liberalne wskazane przez J. Rutkowiak i E. Potulicką, s. 47), które „przenikały” po 1989 roku do praktyki edukacyjnej i przyczyniały się do formułowania oczekiwań wobec szkoły i edukacji oraz kształtowania postaw nauczycieli. Przy ewentualnej publikacji pracy redukcja pewnych pobocznych wątków wydaje się potrzebna i przyczyniłaby się do większej spójności i (co nie jest bez znaczenia) skrócenia pracy. Szkoda natomiast, że autorka chociaż krótko nie wspomina o burzliwych dziejach kształtowania się systemu edukacji po 1989r, jego „uwikłaniach” w przemiany społeczno-ekonomiczne, które miały znaczenie dla planów życiowych, w tym budowania strategii edukacyjnych i zawodowych przez całe pokolenie młodych Polaków.

Istotny dla pracy jest rozdział dotyczący młodzieży akademickiej, traktowanej jako odrębna kategoria socjologiczna, w rozważaniach teoretycznych i badaniach. Ważne i potrzebne jest wskazanie znaczenia zmian kulturowych zachodzących w życiu młodzieży

akademickiej oraz charakterystycznych dla niej cech i wzorów kulturowych i norm zachowania. Brakuje mi jednak odniesienia się do wpływu mediów, a szczególnie internetu, na życie młodzieży i kształtowania się sposobów komunikacji, wzorców kulturowych, modelu życia. Internet bardzo głęboko wnika w życie studentów, dyskusje na forach społecznościowych mogą silniej determinować wybory młodzieży niż bezpośrednia komunikacja z grupą studencką i warto by było uwzględnić jego znaczenie dla kształtowania się strategii edukacyjno-zawodowych studentów pedagogiki.

Mikrospołeczne konteksty strategii edukacyjnych Autorka potraktowała bardzo wyczerpująco uwzględniając różne ich aspekty. Wśród czynników indywidualnych słusznie wskazała: aspiracje, które poddała bardzo starannej analizie (s 104-109), dyspozycje kierunkowe i ogólne, motywacje i zainteresowania. Czynniki rodzinne i związane ze społecznością lokalną także potraktowała bardzo obszernie, chociaż zabrakło mi tu „środowiska wirtualnego”, trzeba bowiem brać pod uwagę, że w dzisiejszych czasach jego oddziaływanie może być większe niż tradycyjnego środowiska wychowawczego.

Ważnym kontekstem rozwoju studiującej młodzieży jest środowisko akademickie. Autorka analizowała je w trzech obszarach wpływu struktur formalnych uczelni (Autorka je tylko wspomina) grupy studenckiej i roli nauczyciela akademickiego. Ta część pracy jest interesująca, w szczególności analiza relacji student – nauczyciel akademicki. Trochę szkoda jednak, że autorka nie spojrzała na to zagadnienie z uwzględnieniem obecnych w literaturze przedmiotu i debatach kwestii i zagrożeń związanych z przemianami współczesnych uczelni. Warto byłoby tu wymienić takie problemy jak: upodabnianie uczelni do korporacji (ważna staje się efektywność pracy zespołowej), wzrost znaczenia mierników liczbowych naukowych wyników (presja konkurencyjności), a niewielkie znaczenie nadawane przy ocenie pracowników uczelni jakości pracy dydaktycznej i związany z tym często zanik relacji uczeń-mistrz, szczególnie na tzw. „masowych wydziałach”. Te zmiany są przez wielu badaczy i nauczycieli akademickich traktowane jako niekorzystne, niektórzy mówią nawet o zanikaniu koncepcji *Bildung* i zmiernych tradycyjnego uniwersytetu.(np. L. Waters, 2018). Te wszystkie przemiany i zagrożenia dla misji uczelni mogą mieć znaczenie dla kształtowania strategii edukacyjnych i zawodowych przez studentów.

W dalszej części rozprawy Doktorantka przedstawia założenia metodologiczne prowadzonych badań. Poprawnie określa przedmiot badań, którym są: strategie edukacyjne i zawodowe wykorzystywane przez studentów pedagogiki. Autorka formułuje nie tylko cel

teoretyczno-poznawczy ale także praktyczno-użyteczny, którym jest wykorzystanie wniosków z badań do „autorskiego sformułowania skutecznych, mających zastosowanie w praktyce, strategii edukacyjnych i zawodowych” (s. 186), które mogą zostać wykorzystane do planowania rozwoju przez studentów, posiadających różne dyspozycje i podlegających różnym uwarunkowaniom rodzinnym i środowiskowym.

Autorka formułuje główny problem badawczy i problemy szczegółowe, których znaczenie dla całego projektu badawczego jest według mnie różne. Niewątpliwie najważniejsze są te problemy badawcze, które odpowiadają na pytanie o uwarunkowania wyboru przez studenta jednej z trzech strategii: samodzielnego kształtowania swojego rozwoju, wparcia rozwoju przez rodzinę i środowisko lokalne oraz oparcia rozwoju na współpracy ze środowiskiem akademickim. Za mniej istotne uważam pytanie dotyczące rozumienia przez studenta rozumienia pojęcia „strategia”, „strategia edukacyjna i zawodowa” ponieważ nigdzie dalej Doktorantka nie pokazuje związku między rozumieniem pojęcia „strategia” a wyborem jednej z trzech strategii. Przy ewentualnej publikacji myślę, że trzeba rozważyć pominięcie tego wątku. Poza tym zmienne i ich wskaźniki zostały wybrane prawidłowo.

Następną kwestią jest wybór próby. Dla poznania strategii edukacyjno- zawodowych studentów pedagogiki UJK jest to wybór właściwy. Wybór ma charakter celowy, Autorka dokonała go na podstawie dwóch kryteriów: roku studiowania III-ci pierwszego stopnia i I-szy drugiego stopnia uzasadniając merytorycznie zastosowanie takiego kryterium doboru próby. Drugim kryterium było podejmowanie przez studentów tych dwóch lat jakiejkolwiek aktywności akademickich, które Autorka wskazała wcześniej (np. Udział w programie Erasmus, w programie MOST, kołach naukowych, wolontariacie). Studentów, którzy łącznie spełniali te dwa kryteria było 100 i to oni tworzyli badaną próbę. Autorka przebadła więc wszystkich studentów pedagogiki spełniających wskazane kryteria, niepotrzebne są więc rozważania (s. 201) o „próbie reprezentatywnej”, która w maksymalnym stopniu powinna oddawać strukturę całej populacji, ponieważ Autorka zbadała całą populację (wynika to z opisu na s.206) studentów tych dwóch lat, którzy podejmowali jakąś aktywność akademicką.

Autorka uzyskała ciekawe wyniki badań i właściwie je zinterpretowała. Na podkreślenie zasługuje w szczególności jeden z nich: bardzo podobne czynniki indywidualne i środowiskowe kształtujące wybory tych studentów, którzy byli nastawieni na strategię samodzielnego wyboru i strategię współpracy ze środowiskiem akademickim i różniące się od

nich czynniki indywidualne, rodzinne i środowiskowe tych studentów, którzy swoją strategię opierali na wsparciu rodziny i środowiska lokalnego.

Studenci, dokonujący samodzielnego wyboru wyżej oceniali swoje zdolności ogólne oraz osobowe i interpersonalne, podobnie studenci wybierający współpracę ze środowiskiem akademickim wyżej oceniali swoje zdolności ogólne a także organizacyjne i przywódcze. Osoby, które samodzielnie dokonują wyboru albo potrafią skorzystać z możliwości, jakie daje studiowanie i współpraca z uczelnią są bardziej pewne siebie, świadome swoich zasobów, swoich umiejętności i kapitału kulturowego (s. 234).

Studenci, którzy gorzej oceniają swoje ogólne zdolności, mają niższą samoocenę, a wśród posiadanych zdolności wskazują przed wszystkim kierunkowe (np. plastyczne, muzyczne), rozwijane dzięki pomocy rodziny i opierają swoją strategię na wsparciu rodziny i najbliższego środowiska.

Wyniki uzyskane przez Doktorantkę mają duże znaczenie dla praktyki edukacyjnej i pracy ze studentami w wyższej uczelni. Okres studiowania jest szczególnym czasem budowania własnej drogi rozwoju osobistego i zawodowego. Rozumiejąc wybory studentów w zakresie przyjmowania określonych strategii tego rozwoju i ich uwarunkowania możemy być dla nich lepszymi przewodnikami. Do tego poznania i rozumienia przyczynia się także rozprawa doktorska przedstawiona przez Panią Joannę Sądel.

Wnioski końcowe

Rozprawa mgr Joanny Sądel jest dziełem interesującym, świadczącym o dużym zaangażowaniu Autorki w pracę badawczą i analityczną oraz samodzielności myślenia. Warto podkreślić także społeczne znaczenie podjętego przez nią tematu w czasie tak znaczących przemian polskich uczelni. Obecnie umiejętność definiowania przez studentów ścieżek rozwoju edukacyjnego i zawodowego wydaje się szczególnie istotna. Rozprawa doktorska mgr Joanny Sądel spełnia wymagania stawiane przez Ustawę o tytule naukowym i stopniach naukowych i dlatego wnoszę o dopuszczenie mgr Joanny Sądel do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Warszawa, dn. 16.06.2019r

